

“GIỮA MẠC TƯ KHOA NGHE CẬU HÒ VÍ DẠM” – CA KHÚC HAY VIẾT VỀ BÁC HỒ

Ths. Nguyễn Văn Hảo

Trường CĐSP Trung ương – Nha Trang

Tóm tắt

Bài viết giới thiệu xuất xứ, đặc điểm ca từ và âm nhạc trong ca khúc *Giữa Mạc Tư Khoa nghe câu hò ví dặm* – một tác phẩm được nhiều người yêu thích của nhạc sĩ Trần Hoàn (thơ Đỗ Quý Doãn).

Nội dung ca khúc liên tưởng tới hình ảnh Bác Hồ nơi đất nước Nga, dù xa xôi nhưng tiếng hát quê hương không lúc nào người ngoài lòng Người.

Những đặc điểm âm nhạc như: cấu trúc, điệu thức, giai điệu, nhịp điệu đã cho thấy tính nghệ thuật trong ca khúc mang đậm dấu ấn sáng tạo của nhạc sĩ Trần Hoàn.

Từ khóa: Ca khúc, Bác Hồ, nhạc sĩ Trần Hoàn.

1. Đặt vấn đề

Bác Hồ, vị lãnh tụ, người cha già của dân tộc Việt Nam. Cả cuộc đời và sự nghiệp của Bác là một tấm gương sáng cho mỗi chúng ta noi theo. Tuy Bác đã đi xa nhưng hình ảnh của Người luôn in đậm trong mỗi người dân Việt Nam. Bác đã trở thành nguồn cảm hứng, sự rung động cho giới nghệ thuật nói chung và các nhạc sĩ nói riêng sáng tác nên những tác phẩm hay, đẹp và sâu sắc.

Các nhạc sĩ Việt Nam đã sáng tác nhiều ca khúc hay về Bác như *Ca ngợi Hồ Chủ tịch* của Lưu Hữu Phước, *Hồ Chí Minh đẹp nhất tên Người* của Trần Kiết Tường, *Bác Hồ một tình yêu bao la* của Thuận Yên, *Đêm nghe hát đò đưa nhớ Bác* của An Thuyên, *Trông cây lại nhớ đến Người* của Đỗ Nhuận, *Tiếng hát từ thành phố mang tên Bác* của Cao Việt Bách, *Tiếng hát giữa rừng Pắc Pó* của Nguyễn Tài Tuệ... và còn nhiều ca khúc khác.

Trần Hoàn là nhạc sĩ đã để lại trong lòng người nghe nhiều ấn tượng sâu sắc qua chùm ca khúc về Bác Hồ: *Lời Bác là lời nước non*, *Giữa Mạc Tư Khoa nghe câu hò ví dặm*, *Nhớ ngày Bác đến*, *Cảm xúc từ Làng Sen*, *Lời Bác dặn trước lúc đi xa*, *Thăm Bến Nhà rồng*, *Tôi đến Compoint*... Trong đó, công chúng đặc biệt xúc động trước những giai điệu trữ tình, lời ca tinh tế mà mộc mạc của ca khúc *Giữa Mạc Tư Khoa nghe câu hò ví dặm*.

2. Nội dung

2.1. Xuất xứ và đặc điểm ca từ của ca khúc

Ca khúc *Giữa Mạc Tư Khoa nghe câu hò ví dặm* ra đời năm 1980, là kết quả của sự đồng điệu

giữa hai tâm hồn: nhạc sĩ Trần Hoàn và nhà thơ Đỗ Quý Doãn. Nhà thơ Đỗ Quý Doãn quê Quảng Bình, nhạc sĩ Trần Hoàn quê Quảng trị, cả hai ông đều không phải là người xứ Nghệ nhưng hai tâm hồn đã đồng điệu bởi chất dân ca miền Trung, lời nói của người miền Trung đã thấm đậm trong tâm hồn thi sĩ và nhạc sĩ.

Mạc Tư Khoa là tên gọi theo Hán Việt của Moscow – Thủ đô nước Nga. Theo nhà thơ Đỗ Quý Doãn, thời điểm đó ông là sinh viên Khoa Báo chí trường Đại học Tổng hợp Lomonosov, còn nhạc sĩ Trần Hoàn đang dự một lớp bồi dưỡng của Viện Hàn lâm Khoa học - Xã hội thuộc Ban chấp hành Trung ương Đảng Cộng sản Liên Xô (cũ). Vào một buổi chiều thu, những lưu học sinh Việt Nam tại Moscow được nghe ca sĩ Hồng Vân của Đoàn Nghệ thuật Bông Sen sang biểu diễn hát bài *Giận mà thương* (dân ca Nghệ Tĩnh). Cảm xúc của người nghe nhạc hôm ấy thật lạ, bầu trời đầu thu dường như cao hơn, trong xanh hơn và mây trắng bay trên những rừng bạch dương trầm mặc... Thật khó diễn đạt bằng lời tâm trạng của những người được nghe dân ca quê mình khi ở xa Tổ quốc. Rời khỏi khán phòng, lời ca vẫn như còn ngân nga, du dương, da diết trong tâm trí mỗi người nghe. Sau đó không lâu, nhạc sĩ đề nghị nhà thơ Đỗ Quý Doãn viết một bài thơ đề pho nhạc và bài thơ *Giữa Mạc Tư Khoa nghe câu hò ví dặm* đã ra đời. Khi đọc bài thơ này, nhạc sĩ Trần Hoàn lập tức viết lên những giai điệu da diết [2].

Với lời ca giản dị, gần gũi, mang đầy tính nội tâm, ca khúc là câu chuyện được tác giả kể lại sau khi nghe câu hò ví dặm – làn điệu dân ca Việt Nam tại xứ sở Bạch dương xa xôi:

“Giữa Mạc Tư Khoa tôi nghe câu hò Nghệ Tĩnh... Ôi câu hò xứ sở, thấm đượm tình quê...”

Câu hát ấy đã đánh thức trong lòng tác giả những ức tuổi thơ đầy thương nhớ về lời ru của mẹ bằng câu hò đượm tình quê hương, đất nước:

“Ngày xưa mẹ ru em bằng câu hò xứ sở, điệu ví dặm quê mình rằng mà thương mà nhớ... điệu hò sông nước xao xuyên tình đất nước...”

Tác giả đã liên tưởng tới hình ảnh Bác Hồ nơi đây, nơi đất nước Nga mà Bác đã từng tìm gặp Lênin - vị lãnh tụ của giai cấp vô sản. Sinh ra nơi Xứ Nghệ, làn điệu dân ca ví dặm đã thấm đượm trong tâm hồn Bác Hồ. Bác từng đi khắp năm châu bốn biển cũng chỉ vì đất nước bình yên, dân được ấm no, cũng chỉ vì câu hò ví dặm, cho dù đi tới đâu thì tiếng hát quê hương không lúc nào nguôi ngoai trong lòng Người.

“...Điệu hò sông nước lưu luyến tình đất nước, gợi nên hình của Bác lúc tìm về Lênin... Ngày xưa Người ra đi vì câu hò ví dặm, tìm khắp bốn phương trời con đường lên no ấm...”

Tác giả đem đến cho chúng ta một sự liên tưởng thật xúc động bằng những hình ảnh hết sức xao xuyên, từ ngữ so sánh, ví von mang tính tượng hình cao.

Phần chính gồm hai đoạn nhạc, mỗi đoạn hai câu. Các câu nhạc trong mỗi đoạn có sự khác nhau về khuôn khổ, có câu dài đến 15 nhịp, song có câu chỉ có 9 nhịp. Sự không cân phương trong cấu trúc âm nhạc của ca khúc nhằm diễn đạt nội dung theo

Sơ đồ cấu trúc ca khúc như sau:

Câu/đoạn	Mở đầu	Nhạc nổi	Đoạn 1		Đoạn 2	
			Câu 1	Câu 2	Câu 1	Câu 2
Số nhịp	14	4	15	13	9	13

- Về điệu thức

Phần mở đầu của ca khúc *Giữa Mạc Tư Khoa nghe câu hò ví dặm* được viết ở giọng Sol thứ (thiếu bậc VI). Mười bốn ô nhịp của phần mở đầu được tác giả vận dụng màu sắc của điệu Sol vũ (bậc II xuất

Ví dụ 2. Điệu Nam

Sang đoạn 2, đầu câu nhạc thứ nhất chuyển sang Sol trưởng bởi nốt Sib và Mib đã được hoàn lại bình thường, đường nét giai điệu sáng hơn.

Cuối ca khúc trở về giọng Sol thứ với màu sắc chủ yếu của điệu Nam giàu chất trữ tình, mềm mại.

“Chiều Mạc Tư Khoa, rừng dương như trầm lắng..., tiếng hát em vút cao, mây lãng lãng cúi đầu...”

Bên cạnh một số từ ngữ địa phương như “*răng má*”, tác giả đã đưa vào ca khúc những tiếng đệm “*ư ... ư...*” – một thủ pháp xuất hiện phổ biến trong dân ca Việt Nam.

2.2. Đặc điểm âm nhạc của ca khúc

- Về cấu trúc

Ca khúc *Giữa Mạc Tư Khoa nghe câu hò ví dặm* được viết ở hình thức hai đoạn đơn không tái hiện. Phần mở đầu của ca khúc được xây dựng từ chất liệu hát ví, một làn điệu dân ca quen thuộc của người dân xứ Nghệ. Với nhịp điệu tự do, phần mở đầu đã được nhạc sĩ khắc họa lên hình ảnh sông nước mênh mang, chứa đựng sự băng khuâng như hoài niệm.

“Giữa Mạc Tư Khoa tôi nghe ư ư, nghe câu hò Nghệ Tĩnh. Ôi câu hò xứ sở thấm đượm tình quê...”

Dẫn dắt vào phần chính là 4 nhịp nhạc nổi theo mô típ 3 âm: sol – rê – sol.

Ví dụ 1. Trần Hoàn – Đỗ Quý Doãn: *Giữa Mạc Tư Khoa nghe câu hò ví dặm* (trích)

từng mạch cảm xúc khác nhau của nhạc sĩ, điều đó càng làm tăng thêm tính uyển chuyển và không bị gò bó vào khuôn khổ cứng nhắc. Yếu tố không cân phương trong cấu trúc âm nhạc này cũng là một đặc điểm điển hình trong dân ca người Việt.

hiện mờ nhạt) để xây dựng lên giai điệu có tính chất trữ tình, mênh mang, băng khuâng.

Nhạc nổi tiến hành theo mô típ 3 âm: sol – rê – sol. Câu thứ nhất của đoạn 1 cũng được hình thành từ mô típ 3 âm này, sau đó mở rộng thành phần âm theo âm hưởng của điệu Nam.

- Về giai điệu

Đối với giai điệu, âm điệu là khía cạnh quan trọng nhất, thể hiện bản chất của giai điệu. Trong âm nhạc, ngữ điệu cũng là một trong những yếu tố hình thành âm điệu. Từ cao, thấp, trầm, bổng của ngữ

điệu mà nâng lên và sáng tạo thành *cao độ, giai điệu* của âm nhạc. Thật dễ dàng thấy sự liên hệ mật thiết ngữ điệu ngôn ngữ của người miền Trung với dân ca của họ. Do phát âm theo phương ngữ (khác với người miền Bắc) mà âm điệu trong một số bài dân ca của người miền Trung, những từ ở dấu sắc (/) và dấu ngã (~) thường biến thành từ có dấu nặng.

Giọng điệu ngôn ngữ xứ Nghệ là ngọn nguồn của các làn điệu dân ca xứ Nghệ [1.tr201], vì vậy

Âm điệu quãng 4 đúng trên đây có thể thấy xuất hiện khá phổ biến trong dân ca Nghệ Tĩnh.

mà các làn điệu ví, giặm, hát phường vải... của người xứ Nghệ có những nét đặc trưng riêng.

Ca khúc *Giữa Mạc Tư Khoa nghe câu hò ví dặm* mang đậm nét dân ca Nghệ Tĩnh được thể hiện qua các âm điệu đặc trưng nối tiếp nhau bởi các quãng, trong đó đặc biệt nổi bật là âm điệu quãng 4 đúng.

Ví dụ 3. Trần Hoàn – Đỗ Quý Doãn: *Giữa Mạc Tư Khoa nghe câu hò ví dặm* (trích)

Ví dụ 4. Dân ca Nghệ Tĩnh: *Ví phường vải* (trích)

Nhạc sĩ Trần Hoàn đã đem hơi thở cuộc sống của người miền Trung vào tác phẩm. Âm điệu trong ca khúc *Giữa Mạc Tư Khoa nghe câu hò ví dặm* đã cho thấy sự sáng tạo của nhạc sĩ, bởi ông đã vận dụng ngữ điệu của người dân xứ Nghệ vào ca khúc. Một số ca từ trong ca khúc khi hát lên có sự thay đổi dấu giọng như: *Giữa* (hát thành *Giũa*), *Tĩnh* (hát thành *Tịnh*), v.v...

Không chỉ là âm điệu, những nét giai điệu phổ biến trong dân ca Nghệ Tĩnh cũng được nhạc sĩ Trần Hoàn sử dụng vào ca khúc.

Chúng ta có thể so sánh hai nét giai điệu qua ví dụ 5 với ví dụ 6 sau:

Ví dụ 5. Trần Hoàn – Đỗ Quý Doãn: *Giữa Mạc Tư Khoa nghe câu hò ví dặm* (trích)

Ví dụ 6. Dân ca Nghệ Tĩnh: *Ví phường vải* (trích)

Với các quãng đặc trưng, những nét giai điệu trong dân ca Nghệ Tĩnh, nhạc sĩ Trần Hoàn đã áp dụng vào ca khúc rất thành công. Âm hưởng dân ca vang lên song ở đó không phải là một sự lắp ghép mà là sự sáng tạo tinh tế.

- Về nhịp điệu

Bên cạnh phần mở đầu theo nhịp tự do, ca khúc *Giữa Mạc Tư Khoa nghe câu hò ví dặm* được nhạc sĩ Trần Hoàn viết ở nhịp $\frac{3}{4}$. Nhịp $\frac{3}{4}$ tuy không phải là loại nhịp điển hình của âm nhạc cổ truyền Việt Nam nhưng nhạc sĩ Trần Hoàn đã khai thác tính uyển chuyển, nhịp nhàng của loại nhịp, kết hợp với tốc độ vừa phải để tạo nên tính du dương, trữ tình, sâu lắng cho ca khúc *Giữa Mạc Tư Khoa nghe câu hò ví dặm*.

3. Kết luận

Ca khúc *Giữa Mạc Tư Khoa nghe câu hò ví dặm* của nhạc sĩ Trần Hoàn và nhà thơ Đỗ Quý

Doãn đã thể hiện một xúc cảm nội tâm sâu sắc, một vẻ đẹp hiếm có bởi sự dung hòa giữa các trạng thái tình cảm khác nhau. Thành công trong tác phẩm chính là sự thể hiện nội dung gắn liền với những hình tượng nghệ thuật. Ca khúc *Giữa Mạc Tư Khoa nghe câu hò ví dặm* đã cho chúng ta thấy, nhạc sĩ Trần Hoàn là một con người nhạy cảm, giàu sức sáng tạo.

Trong lĩnh vực ca khúc ở nước ta, chủ đề về Bác đã được nhiều nhạc sĩ khai thác, tuy nhiên ca khúc *Giữa Mạc Tư Khoa nghe câu hò ví dặm* của nhạc sĩ Trần Hoàn vẫn mang một nét riêng giá trị cao việc vận dụng chất liệu dân ca trong sáng tác âm nhạc. Với ca khúc này, nhạc sĩ Trần Hoàn đã nói lên được nguyện vọng tâm tư của quần chúng và ông đã được nhận sự mến mộ của đông đảo người nghe.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Dương Viết Á – *Mấy vấn đề về văn hóa âm nhạc Việt Nam* – Nhà xuất bản Văn hóa dân tộc, Hà Nội 2009
2. Phương Liên – Tác giả “Giữa Mạc Tư Khoa nghe câu hò ví dặm” nhớ nước Nga, <http://baochinhphu.vn/Van-hoa/Tac-gia-Giua-Mac-Tu-Khoa-nghe-cau-ho-vi-dam-nho-nuoc-Nga/185761.vgp>, Báo điện tử Chính phủ nước Cộng hòa Xã hội Chủ nghĩa Việt Nam, ngày truy cập: 20/1/2019
3. Nhà xuất bản Âm nhạc - *Tuyển tập ca khúc Trần Hoàn*, Hà Nội 1995
4. Quang Phác, Đào Ngọc Dung – *Dân ca Việt Nam* – Nhà xuất bản Hà Nội, 2005
5. Viện Văn hoá nghệ thuật tại Thành phố Hồ Chí Minh - *Thang âm điệu thức trong âm nhạc truyền thống một số dân tộc miền Nam Việt Nam*, 1993

“LISTENING TO VI DAM FOLK SINGING IN THE MIDDLE OF MOSCOW” – A SONG ABOUT UNCLE HO

Nguyen Van Hao, M.A.

Nha Trang National College of Pedagogy

Abstract

The paper introduces origin and characteristics of lyrics and music in the song “Listening to vi dam folk singing in the middle of Moscow” – a beloved work by Composer Tran Hoan (a poem by Do Quy Doan).

The content of the song relates with the image of Uncle Ho, who was in a far distance of Russia but the singing from his hometown was never inconsolable in his heart.

The structures, tunes, melody and rhythm show the artistic characteristics of the song which are the rich flavour of creativeness of Tran Hoan composer

Key words: Song, Uncle Ho, Tran Hoan composer.